

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ד מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

מסכת כתובות ד' - ל' ♦ אבות ג', ב' - ג', ו'

בס"ד, י"א תמוז תשפ"ב

גליון מס' 1207

השבוע בגליון

- פרהסיא - בפני עשרה או אחד עשר?
- ברכת "יוצר האדם"
- גיטי החיילים הכהנים

- ברכת האירוסין - ברכת המצוות או ברכת השבח?
- מדוע ברכת אירוסין ארוכה ומפורטת?
- חתן שקידש את הכלה לפני הברכה

בשורה לקוראי הגליון!
ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

דין תורה

חודש תמוז הולך ומעיק, מעביר את דכדוכו לחודש אב, בו יתעצמו מנהגי האבלות. זכרונות כאובים יתחיו, יעוררו כיסופים לעבר ועתיד נפלאים, ובה בבד יעצימו את תחושת ההצלה בקרב האוחזים בלימוד התורה, על כי באין בית המקדש כהן ונביא, נשתיירה התורה הקדושה, בה יכול להגות כל יהודי ולהתעלות, לחוש רוממות הרוח וקירבה לקדוש ברוך הוא.

אם אמרו חז"ל כי לא חרב בית המקדש השני אלא בשל שנאת חינם, הרי שהתורה הקדושה היא התבלין והתרופה, שבידוע כי היא סם חיים ללומדיה, מעדנת את הנהגותיהם וחורשת בנפשם מסילות של רוח ואהבת הזולת.

מעשה מפעים מסופר על גאון ישראל, רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, רבה הנערץ של העיר קובנא ומחבר הספרים נחל יצחק, באר יצחק ועין יצחק.

במשך ארבעים ושתיים שנים ישב רבי יצחק אלחנן על כסא הרבנות בקובנא שברוסיה, ועם פטירתו (התרג"ו - 1896) התאבלו עליו כל יהדות רוסיה ואירופה. נועם הליכותיו כבש את הכל ופטירתו גרמה צער עמוק גם בקרב העמך, במהלך ימי האבל ספרו מעשים והנהגות רבים מימי חייו של הגאון, מהם נשמרו מעטים, אחד מהם הוא מעשה שסיפר רבי אליהו ברוך קמאי זצ"ל, מגאוני אותו דור.

רבי אליהו ברוך, אשר כיהן כרב העיירה מיר, מיאן להינחם מאבלו על פטירת רבי יצחק אלחנן במשך

דף ז/ב ברכת האירוסין מאי מברך

ברכת האירוסין - ברכת המצוות או ברכת השבח?

בעת החופה, לפני מעשה הקידושין, הרב מסדר הקידושין מברך את ברכת האירוסין: "ברוך... אשר קדשנו במצוותיו, וציוונו על העריות, ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין. ברוך...".

גדולי עולם, מתקופת הראשונים, נחלקו על אודות מהותה של ברכה זו, כלהלן.

מדוע ברכת אירוסין ארוכה ומפורטת? שאלה רבתי שוטח הרא"ש בסוגייתנו (סימן י"ב), מדוע אין מברכים בפשטות "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לקדש אשה"? זאת ועוד, תמה הרא"ש, מדוע נתקנה ברכה זו באריכות ובתוספת שאינן נמצא ביתר ברכת המצוות, וכגון, הכי מברכים בברכת השחיטה "שאסר לנו אבר מן החי"? מדוע בברכת האירוסין מזכירים את האיסור ופרטים נוספים באיסור עריות ואת ההיתר שנעשה על ידי חופה וקידושין?

לאור תמיחותיו אלו מבאר הרא"ש, כי ברכת האירוסין אינה "ברכת המצוות", אין היא ברכה על קיום מצווה, אלא "ברכת השבח". ברכות השבח לא נתקנו על מעשה מסויים אלא הן שבח כללי שתקנו חז"ל לאמרו בזמן ובמצב מסויים. בברכת האירוסין אנו מודים ומשבחים, איפוא, על שהבדילנו מן העמים בדיני נישואין, ולשם כך עלינו לפרט את השבח.

מעשה הקידושין אינו מצווה: קביעתו זו של הרא"ש אינה רק למהותה של הברכה אלא למהותו של מעשה. כלומר, הרא"ש נוקט כי מעשה הקידושין אינו מצווה! שכן, מצווה אחת יש, פריה ורביה, שקיומה בפועל אינו מותנה בקידושין, אלא שכדי לקיימה יש לקדש את האשה [גם תנאי זה אינו הכרחי, עיין שם. וראה מה שביאר את החילוק בין קידושין לשחיטה שנתקנה בה ברכת המצוות].

לעומתו, הרמב"ם (הלכות אישות פרק ג' הלכה כ"ג) חולק על הרא"ש מכל וכל. הרמב"ם סובר כי ברכת האירוסין היא ברכת המצוות, לפי שמעשה הקידושין עצמו מעשה מצווה הוא (ועיין עוד בספר המצוות עשה רי"ב - ר"ג).

שתי השלכות הלכתיות רבות משמעות תלויות במחלוקת זו.

חתן שקידש את הכלה לפני הברכה: האחת, אם אירע שהחתן קפץ ואמר "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל", ומסר לה את הטבעת, בטרם בירכו ברכת האירוסין, הניתן לברכה כעת? ובכן, הרמב"ם (שם) כותב מפורשות: "ואם קידש ולא בירך - לא יברך אחר הקידושין, שזו

צעילוי נשמת

הר"ד **יהודה דוד** ז"ל
ב"ר פנחס יוסף ז"ל
נלב"ע י"ב בתמוז תשס"ג
תנצב"ה

צעילוי נשמת

הרב **אליעזר בצלאל יוסף** ז"ל
בן האדמו"ר נתן דוד מפרצווא זצ"ל נלב"ע י"ז תמוז
ורעייתו מרת **בלה איטה** ע"ה
בת ר' בן ציון ז"ל נלב"ע ט"ז תמוז
תנצב"ה
הונצחו ע"י בנם דוד ודבי רבינוביץ שיחיו-פ"ת

צעילוי נשמת

הבחור **אהרון פרידמן** ז"ל
ב"ר אליעזר דוד ז"ל
נלב"ע י"ג בתמוז תשמ"ג
תנצב"ה

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **אברהם** ז"ל ב"ר ישראל שמעון ז"ל
נלב"ע עש"ק י"ג בתמוז תש"ם **תנצב"ה**
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'
נשמת
אדם

ברכה לבטלה, מה שנעשה - כבר נעשה", כבר התקיימה המצווה. ברם, לדעת הרא"ש, שברכת השבח היא, יתכן שניתן לברכה גם לאחר מסירת הטבעת שהרי עדיין המעמד מתקיים, ואין זו ברכה על גוף המצווה אלא לשבח לקב"ה שנתן לנו את מצוותיו [וראה ברא"ש שהביא דעה שאף לכתחילה ראוי לעשות כן. אולם, עיי"ש בקרבן נתנאל שאין כן דעת הרא"ש].

מי יברך ברכת האירוסין? ההשכלה הנוספת היא, מי יברך את ברכת האירוסין. הרמב"ם (שם) כותב: "כל המקדש אשה... צריך לברך...". הוא עצמו מברך, שהרי ברכת המצוות היא, ואין אדם מברך ברכת המצוות עבור חברו. לעומת זאת לדעת הרא"ש שברכת השבח היא, יתכן שנתקנה הברכה שיברכוה בזמן האירוסין, יהיה מי שיהיה, ולא דווקא החתן עצמו. ואכן הריטב"א הנוקט גם הוא כשיטת הרא"ש, שברכת האירוסין אינה ברכת המצוות, מוכיח את שיטתו ממנהג העולם שמסדר הקידושין מברך ולא המקדש, והרי אין בנמצא ברכת המצוות נוספת שמברך אדם עבור חברו המקיים את המצווה, אלא מקיים המצווה עצמו הוא המברכה. על כרחך שזו ברכת השבח שנתקנה לאמירה במעמד החופה, אך לא דווקא על ידי החתן.

אנו נוהגים שמסדר הקידושין הוא המברך את ברכת האירוסין, כפי שפוסק הרמ"א: "ויש אומרים דאחר מברך... וכן נוהגים". מנהג זה מבוסס על דעת הרא"ש הנזכרת (עיי"ש בדרישה).

האם מנהגנו אינו תואם לשיטת הרמב"ם שכתב כי המקדש יברך? ובכן, הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל כותב ("הר צבי" יו"ד סימן א'), כי גם לדעת הרמב"ם יכול אחר לברך ולא רק החתן, זאת, לאור הכלל שבידינו, כי בברכת המצוות יכול אדם לברך עבור חברו מדין "ערבות", לפי שכל ישראל ערבים זה לזה. ואילו הרמב"ם שכתב כי המקדש עצמו צריך לברך, מתכוון למנוע מצב שאחר יברך בלא כוונה להוציא את החתן ידי חובה.

ראוי לציין, כי דבריו אינם בגדר חידוש וכבר בדברי הגאונים מצאנו כי כך נהגו שלא החתן מברך אלא אחר המברך בשליחותו של החתן (ראה תשובת ר"ש גאון בשערי צדק סימן מ"ה ומובא באנציקלופדיה התלמודית חלק ד' עמוד תכ"א).

אכן, יש ממסדרי הקידושין המדקדקים לומר לחתן לפני הברכה שיכוון לצאת בברכה, ובכך יצא גם ידי שיטת הרמב"ם ב"ברכת אירוסין".

דף ז/ב פוק ואייתי לי בי עשרה - דף ח/א חתנים מן המנין

פרהסיה - בפני עשרה או אחד עשר?

פוסקים רבים משווים בין סוגייתנו, לבין הלכה במצוות קידוש ה'.

נצטוונו על מצוות קידוש ה', למסור את נפשנו על קדושתו יתברך. למצווה זו כללים רבים, ביניהם, כי על ג' עבירות יש לההרג, ובשעת השמד, יש לההרג אפילו על מנהג ישראל. אחד מכללי מצווה זו קובע, כי יהודי שכופים אותו לעבור על מצווה מן התורה בפני עשרה יהודים, חייב למסור את נפשו (רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ב').

קידוש ה' בפני תשעה יהודים: בשאלה רבתי נתחבטו הפוסקים מזה דורות, האם מניין העשרה כולל את היהודי שכופים אותו לעבור על המצווה, או שמא רק אם מלבדו ישנם עשרה יהודים הנוכחים במעשה, עליו למסור את נפשו, אך אם רק תשעה יהודים רואים אותו, אינו צריך למסור את נפשו.

שאלה זו מורכבת משני נידונים. **א.** במעשה שלעשייתו נדרשים עשרה, האם עושה המעשה נכלל בעשרה אלה? **ב.** גם אם נכריע שעושה המעשה נכלל בעשרה אלה, שמא במצוות קידוש ה' שונה הדבר, מפני שעיקר קידוש ה' מתקיים במותו ובשעה שמת כבר אין עשרה, כי אם תשעה.

בעל "זרע אמת" (שו"ת, יו"ד סימן נ"ב) שדן בעניין, הוא בין הפוסקים המבקשים להסיק מגמרתנו לגבי הנידון הראשון.

במגילת רות נאמר, כי בעת שעמד בועז לקחת את רות "וַיִּקַּח עֶשְׂרֵה אֲנָשִׁים מִזְקְנֵי הָעִיר, וַיֹּאמֶר, שָׁבוּ פֹה... וַיֹּאמְרוּ בְעֵז לְזָקְנֵים וְכָל הָעָם יָדְעוּ אֶתֶם הַיּוֹם, כִּי קָנִיתִי... וְגַם אֶת רֹת הַמַּאֲבָיָה אֲשֶׁת מַחְלוֹן - קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה".

גמרתנו דנה לשם מה כינס בועז עשרה? לדעת **רב נחמן** עשה כן בועז כדי לברך ברכת חתנים בפני עשרה. לדעת רבי אבהו בועז כינסם כדי לשטוח בפניהם את דרשתו-חידושו מן הפסוק "עמוני" - ולא עמונית, "מואבי" - ולא מואבית [לאורו הוא נשא את רות אף על פי שהיתה גיורת עמונית], לפי שנהגו לפרסם דין, דרשה, או הלכה חדשה, בפני עשרה אנשים דווקא, כינסם בועז כדי לומר בפניהם חידוש דין זה.

והנה, בגמרתנו אומר **רב נחמן** בשם רב: "חתנים מן המניין". כלומר, החתן הוא אחד מן העשרה שבנוכחותם יש לברך ברכת חתנים, ואין צורך בעשרה מלבדו. השאלה המתבקשת היא, הן בפסוק נאמר מפורשות שבועז לקח "עשרה אנשים", ולכאורה המשמעות הפשוטה של הפסוק שלא מנה עצמו עם המניין? רב נחמן סותר, איפוא, את דבריו, כי הוא סובר שפסוק זה עוסק בברכת חתנים והוא עצמו אומר בשם רב, כי החתן כלול עם העשרה!

על כרחך, שאין הפסוק מתפרש כפשוטו, אלא כוונתו שבועז קיבץ עשרה אנשים והוא עצמו היה בכללם.

תקופה ארוכה. ניכר היה עליו כי אינו משלים עם האבדן. בכל הזדמנות היה מוסיף לספר עליו מעשים וסיפורים, כדי להבהיר עד היכן הגיע בימי חיותו, להיכן רוממתו התורה הקדושה.

פעם אחת, סיפר רבי אליהו ברוך, נוכחתי במחזה שכמעט אינו נתפס. היה זה בימים בהם קובנא היתה נתונה תחת השלטון הרוסי, והצעירים היהודיים היו נתונים בסכנת גיוס לצבא נכרי, מתנכר במקרה הטוב, ואנטישמי במקרים היותר שכיחים. שמירת המצוות בצבא היתה בלתי אפשרית, כמעט, ולפיכך הבחורים עשו כל מאמץ כדי להשיג פטור מן הגיוס.

תלמיד אהוב וחביב היה לרבי יצחק אלחנן, יעקב שמו, שתלוי היה ועומד בין גזירת הגיוס לבין פטור. ההכרעה היתה צפויה להתקבל בתוך זמן קצר. באחר הצהרים של אותו שבוע, יושב היה רבי יצחק אלחנן בדין תורה עם רבי ברוך אליהו ורב שלישי, מול שני בעלי דין, אנשי עסקים, עשירים מופלגים, שהתווכחו במרירות על סכום כסף עצום. האווירה היתה מתוחה ביותר. אל המעמד התנקזו שנים של מתיחות עסקית ובין אישית. בעוד הדיינים נזקקו להפריד בין עיקר לטפל, בין גרשות לסברות ובין טענות למענות, וניסו לפלס דרך של פשרה שיש בה כדי להיטיב עם שניהם.

הדיין נמשך, תילי תילים של סברות נערמו לכל צד, הכל היו מרוכזים, כשלתפע נפתחה הדלת. חוטם צעיר נתחב פנימה וגרר אחריו עיניים בוערות ופה לוחש: "רבי! הבשורה הגיעה! יעקב פטור משירות צבאי". רבי יצחק אלחנן ננער משרעפיו, חיך עלה על שפתותיו ופניו צוהלות בירך באריכות את המבשר, כי יזכה לשנים רבות וארוכות, בריאות איתנה וטובה, וליווהו בעיניו הטובות עד שנסגרה הדלת.

הנוכחים שבו באחת אל הדיין הסבוך, אחזו שנית בחוטים המשתרגים זה בזה ומסתבכים ללא מוצא, והנה, שוב נפתחה הדלת. בחור נוסף הגיח בעדה ובישר בחדווה: "רבי...!

רבי יצחק אלחנן לא פטרו בלא כלום, ואף לא הראה כי הידיעה כבר עשתה את דרכה אל אזניו, אלא שמע את דבריו עד תומם ואף אותו בירך במאור פנים, הראה לו פנים שוחקות ואף לא עלה על דעתו לבקש ממנו כי יתרה ביתר החברים לבל יכנסו החדרה.

ששה בחורים נכנסו במהלך הדיון; לכל אחד מהם האיר את פניו, לכל אחד מהם העניק את התחושה כי הוא המבשר ואין בלתו, ואת כל אחד מהם בירך מקרב לב.

המבינים אתם מדוע איני ממאן להנחם על לכתו? סיים רבי ברוך אליהו באנחה קורעת לב, וכי היכן ניתן למצוא עוד יהודי עם אהבת ישראל שכזו?

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטרם זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פסק: mendelson@meorot.co.il דוא"ר: 03-570-67-93

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף ח/א שהכל ברא לכבודו

האדם תכלית הבריאה

מקומה של ברכה זו כאן, מפרש בעל ההפלאה, הוא מפני שתכלית הבריאה היא האדם, והאדם הוא נעשה שלם עד שלא נשא אשה. לפיכך בעת נישואין מברכים על הבריאה גם כן.

דף ח/א שהכל ברא לכבודו

השתתפות האבות בנישואין

על ברכת "שהכל ברא לכבודו" כותב רש"י (ד"ה "שמח תשמח"), כי היא "לכבוד הנאספין". על פי דרך הדרש יש שאמרו, כי הכוונה לאבות המשפחה של החתן והכלה **שנאספו אל עםם**, ובאים להשתתף בשמחת יוצאי חלציהם (פניני המסכת בשם מהר"ד מבעלזא).

דף ח/א שמח תשמח ריעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם

שמחה כאדם וחיה

בילקוט גרשוני מבוארת ברכה זו: "התפילה היא שישמחו זה בזה ותהא אהבתם שלמה כאשר היה אצל אדם וחיה שלא היתה אהבתם תלויה בדבר, לא לשם ממון ולא לשם יופי", אלא רק בעבור זה שהקב"ה זיווגם יחד.

דף ח/א כשמחך יצירך בגן עדן מקדם

אם גן עדן, עולם הזה מדוע?

לפני שחטא אדם הראשון, היה מקומו בגן עדן מקדם. מלכתחילה, לשם מה נברא, איפוא, העולם בו אנו שוהים, אליו גורש לאחר החטא?

במדרש תלפיות נאמר, כי באותם ימים היה עולמנו משמש את אדם הראשון לצרכי הגוף וגן עדן היה עבורו מקום קדושה, לתפילה וללימוד ("טעמי המנהגים" דף תס"א).

דף ח/א קול ששון וקול שמחה

ההבדל בין "ששון" ל"שמחה"

הגר"א (מגילת אסתר ח/ז) מבאר, כי **שמחה** - זו היא שמחה שלפני המאורע, ו**ששון** הוא לאחר מעשה.

המלבי"ם (ספר הכרמל ערך ששון) מבאר באופן אחר: **שמחה** - שמחה פנימית שאינה באה לידי ביטוי חיצוני. **ששון** - גילוי שמחה על ידי סממנים חיצוניים, כדוגמת לבישת בגדי חג.

דף ח/א קול מצהלות חתנים מחופתם

עשר חופות בכל חתונה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק י"א) מובא: "עשר חופות עשה הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן, וכולם של אבנים טובות ומרגליות ושל זהב... והיו המלאכים מתופפים בתופים".

רבינו יעקב סקילי, תלמידו של הרשב"א, כותב בספרו "תורת המנחה" (יו"ט של עצרת עמוד 495), כי בדורות הראשונים היו עושים עשר חופות לחתן וכלה, וכפי נוסח הברכה "קול מצהלות חופות חתנים", בלשון רבים (כך היתה גירסתו בנוסח הברכה). אולם כיום בטלה שמחה זו, כפי שנאמר (ישעיה כד יא) "ערבה כל שמחה", ועתיד הקב"ה להחזיר לנו.

דף ח/א בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים, ולבסוף נברא אחד

בריאת האיש והאשה

הרשב"א (ש"ת, חלק א' סימן ס') מבאר, כי בתחילה עלה במחשבה "לבראות שניים", היינו, כיצירת שאר בעלי חיים, שנברא הזכר בפני עצמו והנקבה בפני עצמה. אולם, "לבסוף נברא אחד", כלומר, שהאשה לוקחה מגופו ומצלעותיו של האדם, "להיותה כאחד מאבריו ולהשתוקק בתועלת בעלה והבעל משתוקק בתועלתה".

לפי זה מבאר הרשב"א את דברי הפסוק "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" (בראשית ב/כד), שעל כן נבראה האשה עצם מעצמיו, "להיות הדבקות בהם אמת וחזק יותר מדבקות הבן לאב ולאם שהוא מגופם", מכיון שהאשה נלקחה ממש מאבריו.

דף ח/ב דור שאבות מנאצים להקב"ה כועס על בניהם ועל בנותיהם

"ברוך שפטרני מענשו שלזה"

בהגיע הבן לעול מצוות, מברך האב "ברוך שפטרני מענשו שלזה".

פירושים והסברים רבים יש בברכה זו. לדעת ה"לבוש" (מובא ב"מגן אברהם" סימן רכ"ה ס"ק ה'), כה כוונת הדברים: עד עתה נענש הבן על עוונות האב ולאחר מכן נענש האב על כך שבעטיו נענש בנו... בהגיע הבן לעול מצוות ועומד ברשות עצמו, כבר אינו נענש על חטאי אביו, ואביו מברך "ברוך שפטרני מענשו שלזה" - שזה יותר לא יענש בגללי... (כך ביאר דבריו בספר אבן השוהם סי' כו,

מכאן, אחר שכבר התברר כי הפסוק מתכוון שהיו עשרה באותו מעמד, ולא יותר, עלינו להניח כי רבי אבהו אינו חולק על כך וגם הוא מסכים כי באותו מעמד היו עשרה אנשים בלבד. לפי רבי אבהו הסובר, כי בועז כינסם כדי לפרסם חידוש, הרינו למדים, כי בכל מעמד הדורש פרסום בפרהסיא, עשרה אנשים, הרי המפרסם עצמו נמנה עמהם. לפיכך, בשאלתנו הכאוה יש להסיק, כי אם תשעה יהודים נוכחים ביהודי שמאלצים אותו לעבור עבירה או למסור את נפשו, עליו למסור את נפשו על קידוש ה'.

לגבי הנידון השני כותב בעל "זרע אמת", כי גם אם נקבל את הטענה כי עיקר קידוש ה' מתקיים במיתתו ואז יהיו רק תשעה, הן מן הסתם יש זמן מועט בו הוא גוסס ועוד לא מת ובאותם רגעים מתקיים מעמד קידוש ה' בעשרה.

יש לציין, כי ה"מנחת חינוך" (מצווה רצ"ו ס"ק י') דן גם הוא בשאלה זו ומעלה צד נוסף, כי אם יציית לנכרי ויעבור על האיסור, הרי נוכחים עשרה בעת חילול ה' ויתכן שמפני כך עליו למסור את נפשו.

דף ח/א ויוצר האדם

ברכת "יוצר האדם"

בעבר עסקנו בהרחבה בשאלה, מדוע חלק מברכות השחר נוסחו על דרך השלילה, כגון, "שלא עשני גוי", "שלא עשני עבד", וכדומה, כלום לא היה ראוי יותר לברך "שעשני ישראל" ובכך לברך באופן חיובי? רבי יואל סירקיש, ה"ח, עומד על כך בספרו והוא מביא, כי יש המתרצים לאור דברי חז"ל, "נח לו לאדם שלא נברא משנברא", כי מאחר שנח היה לו לאדם שלא יברא, כיצד יברך על בריאתו באופן חיובי? לפיכך תקנו חז"ל את נוסח הברכה באופן הנוכחי, "שלא עשני גוי", לאמר, נח לי שלא נוצרתי, ועכשיו שנוצרתי, ברוך ה' שאינני גוי או עבד.

והנה, בסוגייתנו אנו למדים כי שתיים משבע הברכות שמברכים בסעודת נישואין הן "ברוך... יוצר האדם". הא כיצד?

תשובות רבות נאמרו בדבר.

יש שחילקו בין ברכות השחר לברכות הנישואין. ברכות השחר, "שלא עשני גוי", "עבד", מכוונות למעלתו הרוחנית של היהודי שהתחייב במצוות. לגבי כך אמרו חז"ל כי נח לו לאדם שלא נברא משנברא, כי עם בואו לעולם הוא נכנס להתחייבות רוחנית שאינו יודע אם יזכה לעמוד בה. ברם, ברכת "יוצר האדם" אינה ברכה על מעלת הרוחניות אלא על גוף האדם [בעלי התוספות (יבמות סא/א) כותבים כי ברכת "יוצר האדם" כוללת אף את הנכרים, כלומר, כל אדם באשר הוא]. מאחר שגוף האדם נהנה בעולם הזה, אין עילה לתקן ברכה זו על דרך השלילה אלא תקנוה בנוסח חיובי (מהרא"צ בריסק, אב"ד טשעקא, בקובץ אור ישראל י"ד עמוד קל"א).

אחרים כתבו חילוק אחר בין הברכות. ברכות השחר מתייחסות למברך עצמו, "שלא עשני...", לעומת שבע ברכות הנישואין המתייחסות ליצירת האדם. אין ספק כי יצירת האדם טובה, כך העיד הקב"ה עצמו בשלהי היום השישי לבריאת העולם: "וירא אלוקים את כל אשר עשה, והנה טוב מאד".

יש שהטעימו זאת בכך שחז"ל לא אמרו **רע** לו לאדם שנברא, חס וחלילה, וכי הבורא יתברך, שכל רצונו להטיב עם בראיו, עשה עמנו רעה שבראנו? אלא אמרו **שנוח לו**, היינו: קל לו, לאדם שלא נברא משנברא, משום שאין זה קל כל כך לנהוג כדבעי. אבל ללא ספק שעצם בריאתו, אם יזכה לפשפש במעשיו ולעבוד את ה' באמונה, הרי מצוותיו ומעשיו הטובים יחד עם זיכרון הגוף מעבירותיו יביאוהו לאושר עילאי עד אין קץ, אשר ודאי עדיף הוא על הכל. לפיכך, אף על פי שבאופן פרטי על האדם לזכור את החובה ואת הקושי הגשמי המוטל על כתפיו, ולפיכך אינו מברך על יצירת עצמו, אולם, נאה וגם יאה לברך על היצירה הכללית, ותוצאותיה הסופיות, שהן טובות ללא ספק, "יוצר האדם" (ראה "סוכת דוד").

אחרים השיבו בפשטות, כי ברכת "יוצר האדם" מתייחסת לבריאת אדם הראשון קודם החטא, כמבואר בסוגייתנו. על בריאה זו, לפני ששלט בו יצר הרע, וודאי נח לו שנברא.

דף ט/ב כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו

גיטי החיילים הכהנים

ישי אבי דוד נהג לבקש מבניו לכתוב לנשותיהם גט כריתות בטרם יצאו למלחמה, מפני החשש שהם לא ישובו מן המלחמה. כשעלה דוד בנו על כס המלכות, הוא תיקן שכך ינהגו כל חיילי עם ישראל היוצאים למלחמה (ראה רש"י ד"ה "דכתיב").

במהותו של גט זה נחלקו הראשונים.

רש"י מפרש: "שאם ימות במלחמה, יהיה גט מיום כתיבתו". את דבריו מפרשים בעלי התוספות, שהגט ניתן כדי שהנשים לא תיוותרנה עגונות אם בעליהן לא ישובו מן המלחמה ולא תהיה עדות כי מתו [רש"י נקט לשון "שאם ימות", מפני שבדרך כלל מי שאינו חוזר מן המלחמה - מת]. לפי שיטת רש"י, הגט ניתן, איפוא, על תנאי שלא ישוב מן המלחמה.

אולם, רבינו תם חולק וסובר כי הם גירשו את נשותיהם בלא כל תנאי, וכששבו מן המלחמה - שבו וקידשו.

מעיקר הדין שני הפירושים ניתנים ליישום, אך כתבו הפוסקים כי לכתחילה יש לנהוג כרבינו תם ולא לגרש על תנאי, כדברי רש"י, מפני תקנת הר"י מפאריש שתיקן לבלתי תת גט על תנאי מפני שגיאות שונות העלולות ליפול בעת נתינת גט מסוג זה (מרדכי, גיטין, פרק מי שאחזו, ורמ"א אהע"ז סימן קמ"ה ס"ט). ברם, כאשר היוצא למלחמה הוא כהן, האפשרות שיגרש את אשתו אינה תועלתית, שכן, לכשתתגרש ממנו אינו רשאי לנשאה שנית, שהרי גרושה אסורה לכהן, ולפיכך אין מנוס לכהנים אלא לגרש על תנאי.

גיטין מסוג זה נהגו עד לפני דורות אחדים. חיילים יהודים נשלחו למלחמות במחוזות שונים, לא התבצע רישום מדוייק על הנעשה בשדה הקרב, ולעיתים נקברו חיילים רבים בקברי אחים ואף מצבה לא הוקמה על קברם. אותם חיילים היו נותנים גט לנשותיהם לפני יציאתם לקרב, ומתנים, כי אם לא ישובו למקום פלוני עד תאריך פלוני - הגט יחול.

בשנים תרל"ז-ז' ח ניטשה מלחמה עזה בין רוסיה לטורקיה וחיילים יהודיים רבים יצאו אל החזית והפקידו גט אצל נשותיהם.

הבעל יכול לחזור אך לא לביתו: באחד המקרים נתן חייל יהודי גט לאשתו תוך תנאי כי יבוא לביתו עד כ"ט בכסליו שנת תרל"ט. החייל הכהן נמלט מהחזית ובא לעיר בראדי, לפי שלעירו לא יכול היה לחזור "מטעם הכמוס". טעם כמוס זה מותר כבר לגלות: הוא ברח מרוסיה לבראדי, ואוי היה לו אילו היה חוזר למדינתו... האפשרות היחידה היתה, שאשתו תבוא אליו לבראדי. ברם, האם באופן זה נחשב הדבר כקיום התנאי? מחד, הן אינו יכול לחזור אל המקום שבו התגורר עם אשתו, מאידך, הוא חוזר למקום אחר בו הוא יכול להתגורר עמה.

ובכן, אלמלא היה מדובר בכהן, יתכן שהיו משיבים לו שאשתו תבוא לבראדי והוא יקדשה שנית, על הצד שהגט חל, ובכך היה נפתר העניין לשביעות רצון כל הצדדים. ברם, כהנים אינם רשאים לשאת גרושה, ולפיכך נוצר צורך לברר עד תום, אם הגט חל אם לאו.

אשתו - "ביתו": פוסק שהתגורר בבראדי, בשם רבי חיים יהודה לייב מסיצינא, נדרש לעניין, ובתשובתו שפרסם בשו"ת "שערי דעה" (תשובה צ"ט) הוא כותב, לגבי עצם השאלה אין כל ספק, שכל מקום שיתגורר עמה, נחשב "ביתו", שהרי דרשו חז"ל במסכת יומא (פרק א' משנה א') "ביתו - זו אשתו" [ועיי"ש ראיות נוספות] ומלכתחילה לא היתה הקפדה שישוב למקום מסוים דווקא, אלא למקום שאשתו מצוייה בו.

מפסיד את תנאי פרנסתו: עם זאת, הוא מעלה שאלה אחרת, והיא, כי במקום הקודם שבו התגורר, היתה פרנסתו בבית חותנו, ועתה בהתנתקו ממקום מגוריו ומחותנו, עליו לנדוד להביא טרף לביתו. מניין לנו, כי בשעה שנכתב הגט, לא התכוון הבעל שהגט לא יחול אך ורק אם ישוב למעמדו הקודם, עת פרנסתו לא הוטלה על שכמו?

שאלה זו כבדת משקל, מפני שגם אם עומד הבעל ומכריז בקול רם כי מעולם לא חשב על כך, ועיקר כוונתו לחיות עם אשתו, מניין שניתן להאמין לו? ובכן, רבי חיים יהודה לייב מכריע, כי מאחר שמלכתחילה, בעת כתיבת הגט, היה ידוע, שבמצב מלחמה זה, אין כל ודאות שישובו להתגורר במקומם, הרי ניכרים דברי אמת שלא כלל זאת הבעל בתנאו, ולפיכך הורה, כי תבוא האשה להתגורר בבראדי וכך תהיה עיר זו מקום מגוריה, ואחר כך יבוא הבעל עם שני עדים, שיראו כי הוא מקיים את תנאו בבואו לדור ב"ביתו".

מצויין ברעק"א כאן ומועתק בפתח הגליון בשו"ע טלמן).
בעל ה"פרי מגדים" (שם) מבאר לפי פירוש זה, כי אפשר שאמהות אינן מברכות ברכה זו, מפני שאין הבנים נענשים אלא בעוון האב, כנאמר (שמות לד/ז), "פוקד עון אבות על בנים". מאידך הוא תמה, מדוע לא יברך האב כך גם בהגיע בתו לגיל מצוות, שהרי גם היא נענשת בחטאיו.

דף ח/ב כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו
מדוע הכפילות?

הט"ז (י"ד סימן קכ"ד ס"ק א') עומד על כפילות לשון הגמרא, "כל המנבל... דבר נבלה..." ומסיק מכך, כי העונשים החמורים המוזכרים בגמרא, נאמרו רק כלפי מי שבכוונה תחילה מוציא מפיו דברי נבלה. זו באה הכפילות ללמדנו: מנבל פיו שגם התכוון להוציא דבר ניבול זה מפיו.
ואילו החיד"א נוקט, כי בכפילות זו ביקשו חז"ל ללמדנו להיפך, "כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה", הן בדעת והן בלא דעת, הרי הוא נענש ("לב דוד").

דף ח/ב כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו
כח הדיבור

המהר"ל (שבת לב/ב ד"ה "אמר רב חסדא") מבאר, כי הסיבה שבעטייה המנבל את פיו נענש כה חמורות היא, מפני שכל המבדיל בין האדם לבהמה הוא כח הדיבור, וכפי שמתרגם אונקלוס את הפסוק (בראשית ב/ז) "ויהי האדם לנפש חיה - והות באדם לרוח ממללא", היינו: ויהי האדם לרוח מדברת. מובן מאליו, איפוא, כי אם פוגם אדם בייחודיותו, חמור ענשו ביותר.

דף ח/ב חשיב את לאתפוס אדרא
ידין בגויים מלא גווית

פירוש הדברים, כי אדם אחד חשוב ושקול כנגד הדור כולו.
כותב בעל "הפלאה", כי עניין זה קיים ביהודים בלבד. אצל הנכרים אין אחד מכפר על אחרים. כל אחד בחטאו יומת.
לאור זאת הוא מבאר את הפסוק (תהלים קי/ו) "ידין בגויים מלא גווית מחץ ראש על ארץ רבָה". בגויים ידיו ה' "מלא גוויות", רבות, איש בחטאו. אך אצל היהודים, "מחץ ראש" אחד, "על ארץ רבה", ויתכפר ציבור רב.

מאירים את מסכת כתובות

הופיע מסכת כתובות

תמונות והמחשבות להבית הגמרא

לראשונה: מוצא מעקד מפיסק טוק חשק ללימוד

• בתוספת טעמיות בליקן הדף להשלמת לימוד הש"ס • בסוף הדף טיפוס ביאור לטעמיות - 'מאורות המשנה' • להשלמת הלימוד כ'הלכה למעשה' צורף החיבור 'הפלאה' 'מאורות ההלכה' הדגשות בתחילת ענין בתוספת

• נוסח הגמרא והתפרישים טונה וטרוקן כמיטב המסורת של מהדורת הש"ס של 'ענין והדר' • הגמרא, הרשי והתוספות מעוקרים וטפוסקים בדיוק ובשלמות • רקע מיוחד להקלת הקריאה ולטענת כאבי עיניים

הגמרא המושלמת המחבבת את הש"ס על לומדיה

מוקד ישיר לגמרות "דף היומי": 02-804-3333